

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 98 1977

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

UTGIVEN MED UNDERSTÖD AV

HUMANISTISK-SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FORSKNINGSRÅDET

Självfallet menar nu inte Enkvist att precis vilka språkliga skillnader som helst mellan vilka texter som helst är de relevanta stilistiska skillnaderna. En distinktion görs mellan tre typer av språkliga skillnader (pragmatisk, grammatisk och stilistisk). Är den språkliga skillnaden mellan två texter varken pragmatisk eller grammatisk så är den stilistisk. Även om man nu accepterar tanken att det är möjligt att i praktiken åtminstone hjälpligt göra dessa distinktioner så kvarstår åtminstone en verkligt avgörande komplikation, nämligen den att finna kriterier med vilkas hjälp man kan finna de relevanta normerna (de texter som den studerade texten skall jämföras med). Här inför Enkvist begreppet kontext. Då vi vid betraktandet av en text erhåller ett intryck av stil så beror det på att vi jämför texten ifråga med inte vilka andra texter som helst utan med vissa andra texter som är kontextuellt besläktade med den studerade texten, dvs. är i något väsentligt hänseende av samma typ (t. ex. tillhör samma genre, är författade vid samma tid, tillkomna i likartad situation el. likn.). Också på denna punkt finner man väl resonemang oantastligt i sak. Det måste väl rimligen förhålla sig så att ett stilintryck just är resultatet av en mer eller mindre medveten jämförelse mellan texten ifråga och andra likartade texter man har tidigare erfarenhet av, men av det följer nog inte att antalet potentiellt relevanta normer skulle ha nedbringats nämnvärt. Texter torde kunna vara kontextuellt likartade eller olikartade i närmast ett oändligt antal hänseenden, bl. a. beroende på vilken abstraktionsnivå man väljer då man bedömer likheter och olikheter samt beroende på läsarens referensramar, världsåskådning, grad av kunskap om textens tillkomsthistoria och tillkomstsituation (m. a. o. grad av kunskap om kontexten). Dessutom är självfallet en texts kontext inte någonting statiskt. Den förändras ständigt bara t. ex. därigenom att nya texter författas. Kontentan blir att det säkert borde vara möjligt att för varje enskild text konstruera i stort sett hur många relevanta – och på det sätt som Enkvist kräver kontextuellt relaterade – normer som helst. Därav följer att man också i en enda text kan registrera i princip hur många stildrag som helst och när därför Enkvist menar att en texts stil är lika med textens alla stildrag så tycks det bli ett påstående som gäller endast teoretiskt. Det man i praktiken kan åstadkomma är nog endast en registrering av ett smärre antal enskilda stildrag som man då av en eller annan subjektiv anledning upplever som mer väsentliga än andra.

Enkvists teori för – så vitt jag kan se – två konsekvenser med sig som i förstone möjligen skulle kunna uppfattas som radikala, men som kanske i själva verket alltid har legat latent i all stilistisk verksamhet utan att direkt ha uttalats.

Ett oavvisligt värde i Nils Erik Enkvists framställning skulle då vara det att dessa förhållanden klarare än förr har kommit i dagen. Den första konsekvensen är den att en utsaga om en texts stil aldrig är ett påstående om textens absoluta egenskaper utan om textens (språkliga) relation till vissa bestämda andra texter och ingenting annat. Den andra konsekvensen är den att en text aldrig har någon bestämd stil i samma mening som den kan ha ett bestämt innehåll eller en bestämd form. Texten har i stället ett i princip oändligt antal olika stilegenskaper eftersom de möjliga relationerna (stildragen) mellan texten och alla relevanta normer är otaliga.

Sammanfattningsvis kan sägas att Nils Erik Enkvists bidrag till den stilteoretiska diskussionen utom allt tvivel måste betraktas som ett synnerligen vägande inlägg och oavsett i vilken utsträckning denna stiluppfattning kommer att anammas framledes så torde det i alla händelser bli svårt att nonchalerat teorins båda kärnpunkter, den om jämförelsens och den om kontextens betydelse för all stilupplevelse.

Bo G. Jansson

Kring den svenska ungdomsboken. Analys Debatt Handledning. Redigerad av Ulla Lundqvist och Sonja Svensson. Natur och Kultur. Lund 1977.

Analys af dansk børnelitteratur. Redaktør: Flemming Mouritsen. Borgens billigbogs bibliotek 31. Kbhvn 1976.

Ying Toijer-Nilsson: *Tro och otro i modern barnlitteratur.* Verbum. Karlskrona 1976.

Det stora intresset för vad barn och ungdom läser yttrade sig länge nästan enbart i åsiktsrika debattinlägg. Nu börjar allt fler forskningsresultat komma fram, där emellertid personliga värderingar fortfarande är viktiga inslag. Angreppsvinklarna är många och forskningen fasetterad. Karakteristiskt är alltjämt det starka inslaget av psykologiska och sociologiska aspekter.

Variationsrikedomen illustreras väl av *Kring den svenska ungdomsboken*, red. av Ulla Lundqvist och Sonja Svensson. Sex författare, som arbetat inom barnlitteraturprojektet vid Uppsala och Stockholms universitet, publicerar där uppsatser, av vilka flera är bearbetningar av stenciltryck i projektets serie Litteratur och Samhälle. De exemplifierar hela skalan av forskningsinriktning från koncentration på läsaren till estetisk analys av det litterära verket.

Ulla Lundqvists *Ungdomsboken* i skolan – sex konkreta exempel är en nyttig pedagogisk handledning för undervisning på högstadium och gymnasium och mottas säkert med uppäckta händer.

Pedagogisk omtanke om den växande generationens personlighetsutveckling färgar också andra uppsatser, där huvudtemat är litterär analys. Sonja Svenssons bidrag Ett släkte för sig. Om åldersbarriärer i den svenska ungdomsboken 1950–1975 ger som bakgrund en förträfflig översikt av svenska och utländska sociologers och psykologers syn på den moderna formen av generationsmotsättningar och den s. k. ungdomskulturen. SS ansluter sig till dem som anser att tendensen till allt större isolering av ungdomsgruppen övervägande betingas av yttre samhälleliga faktorer och alltså kan och bör motverkas. Ungdomsboken blir ett bote-medel, men insatt i detta sammanhang får författarna ett betydande ansvar för den bild de ger av vuxna och vuxenliv. Dessa synpunkter ligger naturligtvis bakom det mesta som skrivs om ungdomslitteraturens innehåll men är ovanligt väl underbyggda här.

Vid en granskning av svenska ungdomsböcker finner emellertid SS att böckerna speglar ungdomens avskärmning i stället för att hjälpa dem ur den. Man har nått långt när det gäller att teckna ungdomens egen värld realistiskt, författarna har förskjutit berättarperspektivet till att bli de ungas och stilen kommer de ungas språk nära. De vuxna saknas ofta eller framställs schablonmässigt. SS efterlyser en ungdomsbok med fördjupad realism, formexperiment, rikare persongalleri och vidgade miljöer, kort sagt av högre litterär klass. Men därvid kan hon komma att kollidera med en medveten strävan hos vissa författare att med hjälp av en enkel form locka ovana och motvilliga läsare bort från kiosklitteraturens förförelser.

Också i Rigmor Granlunds kapitel Könsrollsmönster i några av Sven Wernströms ungdomsböcker känner man författarens ställningstagande. Hon pekar på hur Sven Wernströms 60-talsböcker ännu förvisade flickorna traditionsbundet till garderobs-, kärleks- och köksbekymmer, medan 70-talsböckerna, särskilt Träl-serien, visar att han lystrat till jämlikhetskraven i kvinnodebatten.

Att författare ändrar inriktning i sina böcker vill Stefan Mählqvist ge en mer ekonomiskt grundad förklaring till. I Ungdomsboken och marknads-krafterna hävdar han att författarna oavbrutet anpassar böckernas innehåll under påverkan från det kapitalistiska systemets specifika instrument, som t. o. m. gör censur onödig. Författare har i intervjuer berättat att förlagen refuserat manuskript vid en tidpunkt men senare publicerat dem efter omarbetning, då tidsläge och opinion förändrats. SM:s avslutande ideologiska resonemang i marxistisk anda verkar något överdimensionerat i förhållande till vad han meddelar om litteraturskapandets villkor. Dessutom är ju problemet också, som han själv påpekar, att författare vill bli inte bara publicerade utan också lästa.

På ett mer organiskt och övertygande sätt väver dansken Niels Mors Nielsen samman samhällssyn och litteraturkritik. I sitt bidrag Svenska samhällskritiska ungdomsböcker 1965–1975 utgår han från det svenska samhällets tekniska och ekonomiska expansion under efterkrigstiden och de konsekvenser de nya produktionsförhållandena medfört för ungdomar – deras värdelöshet intill dess de antingen skaffat sig en relativt krävande utbildning eller tvungits acceptera en förlig tillvaro med tillfälliga jobb i en ständigt föränderlig produktion. Ungdomstiden blir en tid av »indämning», och ungdomsboken tar fasta på de upprorstendenser i olika former, som blir den naturliga följden. Medan Mählqvist hänvisar ungdomsboken till lek och fritidsnöjen, menar Mors Nielsen att den tjänar som medel i uppfostringssystemet och socialisationsprocessen. Den fungerar därvid så, att den utgår från ungdomars faktiska problem men ger dessa en harmonisk upplösning inom det bestående samhällets ram. Den verkar därmed passiverande. NMN påpekar hur även författare med rot och hemkänsla i arbetarklassen begränsar sina arbetslivsbeskrivningar till ytfenomen och väjer undan från öppen klasskamp genom individuella tillfällighetslösningar eller kompensatorisk kärleks- eller familjelycka. Författaren Stig Malmberg anförs som exempel. Enligt den marxistiska litteraturlösningsmekanismen som NMN tillämpar – här på ett häpnadsväckande mekaniskt sätt – måste typografen Malmberg låta arbetskonflikter upplösas i harmoni, eftersom han »själv blivit arbetsledare» och »förvaltarens uppgift är att få klassamhället att fungera».

Förre typografen Sven Wernström ges däremot rangen av »den författare i Västeuropa som kvantitativt och kvalitativt bidragit mest till utvecklingen av ett socialistiskt alternativ». Särskilt lovordas 70-talets Träl-serie, där Wernström släppt individualpsykologiska perspektiv och satt utvecklingen av staden och olika tiders klasskonflikter i centrum. NMN menar också att Wernström uppfyller kravet på en marxistisk bok att den skall visa handlingsmöjligheter för de förtryckta i klasskampen. Personligen känner jag knappast den beskrivningen av Träl-serien träffande, i varje fall inte för de två delar jag läst. De upprorsdrömmar eller spasmodiska trotshandlingar, som trälarnas klasshat kanaliseras i, kan ju i historiska berättelser rimligen inte bli mer än de korta vredesutbrott Wernström skildrar. Naturligtvis kan de ändå mindre visa ett realistiskt samhällsalternativ. Däremot tycks det mig riktigt att Träl-serien tydligare än tidigare böcker anger själva ägandesystemet som skyldigt till de egendomslösa lidande, medan t. ex. Mexiko-böckerna engagerade läsaren mer i kärlek och hat till personerna.

En annan klasskampsskildring granskas av Ulla

Lundqvist i Hur fattas ett beslut. Det är Harry Kullmans De rödas uppror som underkastas en litterär analys, där det intressantaste enligt min mening inte är samhällsbakgrunden utan analysen av hur den kommunistiske revolutionären lockar och stöter bort den vacklande sympatisören som inte tål våld. UL kallar boken »väsentlig dikt» och menar att den intensiva och engagerade teckningen av revolutionären rymmer en bekännelse av Kullman. Genom att föra in begrepp som »äkthet i känsla» håller UL den konstnärliga aspekten vid liv i sin analys.

En rent estetisk litterär undersökning gör Vivi Edström i kapitlet Emigranten som jag-berättare. Synpunkter på ett berättargrepp. Bland allt som skrivs och tänks om hur barn påverkas, från hela detta snåriga, svårgenomträngliga komplex där de vuxna tycks föra sitt eget krig med barnen som tänkta rekryter, känns det vilsamt och rent att komma till en klar och skarpsynt undersökning av texter sådana de ligger framför oss. Det är också en mognadsetapp i barnboksforskningen att barnlitteratur kan behandlas som självständiga litterära verk, värda uppmärksamhet för deras egen skull.

Vivi Edström jämför tre författares verk: Stig Ericsons Dan Henry-böcker, Olle Mattsons Fem ljus för Talejten och Ingrid Hesslanders Flicka från Pärönå, som alla är jag-berättelser från 1960- och 1970-talen. Hon sammanställer berättargreppet med dokumentärromanens växande popularitet men menar också att greppet har ett speciellt intresse i samband med barnboken, som ju gärna strävar att underlätta identifikation. Successivt utvecklas hur det återberättande greppet låter sig förenas med kraven på handlingens spänning, hur jag-berättarens psykologiska utveckling åskådliggörs, hur verklighetstrohet och autenticitet skapas – olika hos de olika författarna, som också ger sina jagberättare olika förhållande till sitt förflutna. Naturligt och fint växer författarnas individuella budskap fram via den stilistiska granskningen.

Kring den svenska ungdomsboken ger alltså inte bara kunskap om barnlitteratur utan också impulsgivande exempel på några metoder inom barnboksforskningen.

Analys av dansk børnelitteratur, red. av F. Mouritsen, är också en samlingsvolym, men här framträder en ideologiskt enhetlig grupp av 12 marxister. De analyserar barnboken genom att sätta in den i dess samhälleliga orsaks- och funktionssammanhang. Förordet upplyser att uppsatserna är förarbeten till en planerad dansk barnlitteraturhistoria på materialistisk grund från omkring 1770 till våra dagar, omfattande fem avsnitt, av vilka de två sista ska skildra tiden efter andra världskriget.

Bokens specifika terminologi kan bäst beskrivas

genom ett citat ur förordet, där planerna för fjärde avsnittet skisseras: »1950erne og 60erne. Intensiv kapitalakkumulation, produktivitetstøring og konsum. Børnelitteraturens brede manifestation som bevidsthedsindustrielt produkt – formidlet dels via markedet, dels via institutioner udspecialiseret og funktioneret til varetagelse af særlige socialisationsfunktioner.»

På 384 sidor har man ambitiöst och skickligt lyckats exemplifiera dels skilda genrer (pojkk-, flick-, bilderbok etc.), dels skilda epoker, dels skilda samhällsskiktens engagemang. Hälften av uppsatserna behandlar tiden efter 1930, och kvalitén skiftar, särskilt förmågan att inte bli insnärjd i den tunga terminologien utan använda den produktivt.

Som bok lider samlingen av en viss enformighet, som uppstår genom att nästan varje uppsats har samma disposition: historisk bakgrund, textanalys, textens användning och funktion. Alltför många gånger repeteras barnboken i samhället från 1700-talet, så att läsaren tycker sig tas runt varv på varv på samma museum av olika guider med samma beskrivning. Uppsatserna anför också till mycket stor del samma källor för den historiska bakgrunden, framför andra en historieteoretisk tidskrift *Den jyske historiker*. Läxan blir väl inömt: Barn och ungdom uppfins samtidigt med ångmaskinen. Samtidigt som det kapitalistiska produktionssystemet (fabrikerna) växer till, blir barnen överflödiga och isoleras från produktionen. Deras socialisation syftar till att tillgodose kapitalets behov av ny arbetskraft, som bör vara 1. disciplinerad, 2. flexibel. Barn- och ungdomsboken blir ett värdefullt medel till affektiv och kognitiv funktionalisering, vilket kapitalet och det nuvarande samhället har intresse av.

Det marxistiska sättet att resonera med sikte på totalitetsförståelse för upp argumentationen till en så hög abstraktionsnivå att man längtar till det organiska livets komplikation. Människor behandlas i kategorier, man rör sig bland humantekniker (hyggliga prickar) och produktteknokrater, i intimsfär (familj eller parförhållanden) och förstås i samhällsklasser. En mänskogrupp som specificeras påfallande ofta är »mellemlager» (t. ex. vårdpersonal och lärare), så att förmodade läsare kan känna sin plats i klassmotsättningarna.

Barnlitteraturen bedöms utifrån dess vilja eller förmåga att göra barnen medvetna, dvs. i stånd att uppleva mänskliga förhållanden som en följd av det ekonomiska systemet och individuella reaktioner som en följd av klasstillhörighet. Om barnboksförfattare givit godkänd realistisk beskrivning av ungdomsproblem men löser dem på det individuella planet underkänns ändå boken, eftersom författaren väjt undan från de underliggande samhälleliga orsakerna och stannat vid en borgerlig,

liberal och/eller individualistisk anpassningsideologi. Följden av att ett enda värderingskriterium tillämpas blir en genomgående kverulantisk ton i boken; ett aldrig så gott uppsåt hos en författare är ändå värdelöst om det blott är idealistiskt eller humant grundat. Ibland hejdas kritiken och avbryts av en tröstande vänlighet om någon barnbok: angreppet skall inte uppfattas som personligt eller moraliskt anklagande, »for på de betingelser den er skrevet kunne den ikke være anderledes».

Även om argumentationen utförs så disciplinerat lika, att uppsatserna påminner om en soldatgrupp som under utförandet av ett uppdrag mumlar på en gemensamt inlärd soldatinstruktion, finns givetvis kvalitetsskillnader. Jørgen Aabenhus lyckas i sin uppsats om Rasmus fra Rodskov av Niels K. Kristensen gjuta samman den historiska genrens krav, sekelskiftets debatt om den ansvarande trivallitteraturen, bondeklassens emancipation och tidens nationalism till ett sammanhang som fördjupar tolkningen av boken. Träffande kritik av 30- och 40-talens bilderböcker ger efter mitt förmenande Lone Thau i *Barnet*, det underlige dyr, men sambandet med tidsförhållandena känns mindre organiskt. Steffen Mossin gör i *Børnelitteraturens fantastiske fortællinger* en redig tillbakablick över barnbokens uppkomst och funktion, som ganska väl sammanfattar vad flera andra också säger, varför hans framställning kan rekommenderas. Han menar att fantasin i borgerlig barnlitteratur har använts till estetiskt virrvarr men bör göras produktiv.

När boken så är framme vid 60-talets »problemrealistiska» ungdomsböcker blir analysmetoden mer givande. Flemming Mouritsens kapitel *Ungdom, litteratur, samfund* behandlar ungdomsböcker som rör sig i modern arbetsmiljö med föränderlighet i produktion, utbildning och mänskliga relationer, och sammanställningen med storföretagens, fackföreningarnas, socialdemokratiens och teknologins tillväxt blir mycket givande. Då FM avslutar med att söka rikta funktionen hos den bok han analyserat och inte vill låta den tala för sig själv, uppstår betänkligheter – i varje fall hos mig. De undagömda klassmotsättningarna måste, menar han, friläggas genom pedagogisk behandling, som också skall innefatta jämförelse med verkligheten och med socialistiska böcker på samma tema. Boken skall alltså användas som politiskt redskap, så att ungdomen efter läsning och efterbehandling kan förstå att en författare (Poul Jepsen) genom sitt yrke (faktor i ett tryckeri) kan bli »mellemlagspræget», att mellemlagen, eftersom de inte är underkastade mervärdesproduktionen, måste stanna vid medvetenhet om problemsymptomen och förbli utestängda från sanningen om motsättningen mellan kapital och arbete som problems ursprung och djupaste orsak.

Författaren Sven Wernströms förflutna i tryckeribranschen ger honom en proletär bakgrund, och hans socialistiska barnbok framhålls av Niels Mors Nielsen här, liksom i Kring den svenska ungdomsboken, som föredömlig. NMN:s stil är temperamentsfull och han rör sig ovanligt smidigt med terminologin, då han i 70'ernes samfundskritiske ungdomslitteratur för läsaren närmare katastrofen. 1970-talets ekonomiska kris har, menar han, fört upp i dagen de konfliktämnen som vuxit och fördjupats under efterkrigstiden men hittills dolts av högkonjunktorens välfärdsoptimism. Nu är tiden inne att ta hela det kapitalistiska systemet under prövning genom en ny ungdomsbok, som inte stannar vid det »empiriskt realistiska» hos den socialdemokratiska samförståndsepokens ungdomslitteratur.

NMN kritiserar sina socialistiska föregångare, t. ex. Pil Dahlerup (presenterad i recension i *Sam-laren* 1974), därför att de sett litteraturen som det primära och det politiska som sekundärt. NMN önskar en barnbok som i första hand lägger ett marxistiskt materialistiskt perspektiv på verklighetsskildringen och som anvisar politisk handling som möjlig och nödvändig. Utifrån detta synsätt kan han framhålla Hans Ovesens *Som tyve om natten* som något av en föregångare. »Han (Ovesen) bygger bogen op omkring det kapitalistiske samfunds væsen og dets begreb. Derefter forenkler han og opfinder spænding og handling og personer til at bære kritikken af kapitalismen og al dens væsen, så børn kan forstå den.»

Konsekvent avslutas *Analyser med en uppsats Drift, samfund, hverdag*, där H. Hørlych Karlsen lägger både djuppsykologiska och marxistiska aspekter på barnets sociala, emotionella och kognitiva utveckling från tidigaste barnår.

Analyser af dansk børnelitteratur är en betydande bok, den ger många intelligenta beskrivningar av särskilt de senaste decenniernas problem och man känner närvaron av kraftfull och engagerad vilja att »handla». Den lägger ett marxistiskt filter över allas vår verklighet. Det är inte fråga om så många nya data som om ändrad belysning, men ändå kan ickemarxisten få svårt att känna igen sig. För litteraturen blir det ödesdigert att en enda värderingsgrund tillämpas, att konstbegreppet ignoreras eller avvisas och att rationalismen upphöjs till enda vägledare. Ett regelväng skymtar i förlängningen av boken.

Ying Toijer-Nilsson talar i sin bok *Tro och otro i modern barnlitteratur* för en förnyelse av den kristna barnboken. Hon uttalar oro för att den nya materialistiska barnboken hotar att få monopolställning när det gäller att ge barnen föreställningar om religion. Ännu 60-talets böcker presenterade i allmänhet kristen livsvisn som en bland andra

möjliga, men från 60-talets slut blir attityden mer enkelspårigt avvisande. En olycklig övertydighet och nyanslöshet har kommit att prägla också de kristna böcker som givits ut genom kristna kanaler som ett slags motalternativ. YT-N beklagar polariseringen.

Böckernas ideologiska innehåll är således utgångspunkt också hos YT-N. Hon tillmäter dock böckernas estetiska kvalitet betydelse, eftersom en litterärt betydande bok kan förmodas utöva större och djupare påverkan. Genom att räkna med många faktorer, och genom att utgå från både barn- och ungdomsböcker, olika genrer, fackböcker, lyrik, får YT-N många trådar i handen, och boken blir lite oklar men samtidigt levande.

Mycket väsentlig för hela resonemanget och av utomordentligt intresse är den bild YT-N successivt ger läsaren av modern kristendom, här illustrerad med citat ur fackböcker, vuxenlitteratur och även några barnböcker, men förhoppningsvis en gång levandegjord i svensk barnlitteratur. Det är en öppen kristendom utan fixerade syndbegrepp, en tro som mer gäller upplevelse och livshållning än dogmer och regler.

Att barn skulle vara i stånd att anamma en så abstrakt religiositet söker YT-N stöd för i modern religionspsykologisk forskning. Barn kan tidigt ha abstrakta föreställningar om Gud. Moderna barnböcker undviker också antropomorfa drag i Guds-bilden och vinnlägger sig om att visa och förklara tillvaron av osinnliga företeelser. Det är de ateistiska barnböckerna som gör Gud konkret för att kunna angripa honom, liksom de låter kristna leva kvar i en antik världsbild som bara en bokstavstrogen bibelläsning kan ge. YT-N:s framställning kan hetta till då hon kritiserar de antikristna böckernas angreppsmetod, men starkast talar i mitt tycke några sakliga jämförande litterära analyser av ateistisk och kristen fiktion, som utgår från samma bibelställen. Genom denna bok får läsaren också stifta bekantskap med en föga omtalad kristen barnboksgenre. Dessutom ges utsökta smakprov på lyriska uttryck för religiös upplevelse.

Den genre YT-N – liksom marxisterna – hoppas mest av är emellertid realistiska barnböcker i svensk nutidsmiljö med problem där de unga kan känna igen sig själva. I ett pluralistiskt samhälle behövs nu, menar hon, levande bilder av kristen livshållning i en problemfylld värld, djärvare kristen inblandning i diskussionen om teodicéproblemet, en riktigare bild av förhållandet mellan religion och socialism. Barnen måste erbjudas alternativa sätt att tolka och bedöma verkligheten.

Det är egentligen oerhört viktiga meningsbrytningar som ryms inom barnboksdebatten. Även om man inte har överdrivet stort tilltro till barnbokens förmåga att påverka människors attityder, och även om barnlitteraturens litterära halt inte

gör den berättigad till så stort intresse, så gäller debatten kring den både övergripande och väsentliga frågor om vår framtida kultursyn och samhällsyn.

Boel Smedmark

Rune Waldekrantz: *Så föddes filmen – ett massmediums uppkomst och genombrott*. PAN/Norstedts 1976.

Rune Waldekrantz är en paradox. Innan ännu 30-talets pilsnerfilm och kalsongfars hade förtonat ställde han upp som produktionsledare hos Sandrews med rent sinne och osäljbara ideal. Mycket av det som gjordes i Sverige av social och konstnärlig film under de följande årtiondena hade honom som tillskyndare eller stöd. Han fortsatte att vara otidsenlig, förenade vetenskap och praktisk konstproduktion när specialisering var ett lösenord, knöt samman de discipliner – litteratur, konst och teaterhistoria – som ingick i hans utbildning, med filmvetenskap som han invigde i Sverige som innehavare av en första professur i ämnet. I detta fack som annars brukar höra till de hårdföra tillåter han sig vara vittfamnande humanist, filosof och historiker.

Waldekrantz nya bok, *Så föddes filmen – ett massmediums uppkomst och genombrott*, har fått profil genom dessa sin upphovsmans egenskaper. Boken handlar om filmens förhistoria och studerar konststartens förankring i ett underhållningsbehov som under 1800-talet manifesterades i helt andra verksamheter än biobesök. Konstarterna passerar revy.

Grovt sett är »så föddes filmen» inte något nytt tema. Tidvis har tvärtom filmens historiska bakgrund varit något av en vetenskaplig schlager. Men siktet i de studier som skrivits i ämnet har ofta varit ensidigt inriktat mot rent tekniska innovationer. Poängen har blivit att utforska en konststart som visar stillastående bilder på sådant sätt att det ser ut som om de rör sig! Filmkonstens vändpunkter har därmed förlagts till de optiska leksaker med roterande tittskivor, projektorer med gelatinblad och lapphjul med fotografier som man fortfarande kan se i välrustade lekstugor och fysiklaboratorier.

Naturligtvis hör också detta till filmens historia och behandlas fylligt även av Rune Waldekrantz. För den del av konststarten som vetter mot sinnesfysiologi och teknisk utveckling är dessa uppfinningar självklara hörnstenar.

Men ser man filmen som ett socialt fenomen, där nödvändigheten att uppfinna celluloidremsan, konstruera marknadsystem, bygga biografkedjor och skapa mytologier blir delar av ett och samma förlopp, får konstarten helt andra tidshistoriska dimensioner. Då är det inte längre kuriositetsbe-